

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІД ЇХ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Татьяна Белоус. Зависимость уровня профессиональной подготовки будущих работников органов внутренних дел к работе в экстремальных условиях от их личностных особенностей.

Tetyana Bilous. Dependence of the Level of the Professional Readiness of the Future Law Enforcement Officers to Work in Extreme Conditions on Their Personal Features.

A Проаналізовано вплив рівня тривожності на емоційну стійкість майбутніх працівників ОВС до роботи в екстремальних умовах.

A Проанализировано влияние уровня тревожности на эмоциональную устойчивость будущих сотрудников ОВД к работе в экстремальных условиях.

S The article analyzes the influence of the level of anxiety on the emotional stability of the future of law enforcement officers to work in extreme conditions.

Ключові слова: тривожність, страх, мотивація, професійна діяльність.

Ключевые слова: тревожность, страх, мотивация, профессиональная деятельность.

Key words: anxiety, fear, motivation, professional activity.

Постановка проблеми. У системі сучасного психолого-педагогічного знання, проблема тривожності посідає особливе місце. Останні тенденції наукових досліджень показують суть цих станів і властивостей не тільки через призму психолого-педагогічного, а й медичного, соціологічного та філософського знання. Попри всі дослідження явище тривожності є таким багатограним і має стільки відтінків, що важко знайти якийсь одне пояснення. Розв'язання вищезазначених проблем у підготовці майбутніх працівників до роботи в екстремальних умовах дозволить запобігти непрофесійності, професійній деформації особистості майбутніх працівників, а також забезпечить особистісний розвиток [2; 3; 7]. Ураховуючи таку високу міру відповідальності, можна стверджувати, що високопрофесійне вирішення даної проблеми багато в чому залежить від особистості самих майбутніх працівників.

Метою нашого дослідження є виявлення рівнів тривожності майбутніх працівників органів внутрішніх справ до роботи в екстремальних умовах за допомогою методики Дж. Тейлор і В. Норакидзе.

Останні дослідження та публікації. У деяких дослідженнях тривожність розглядається як реакція на соціальні впливи при певних індивідуальних психофізіологічних особливостях (Б. Вяткін,

Н. Лисенко, Н. Левітов, В. Мерлін, Ч. Спілбергер). Дослідженням становлення рівня тривожності займалися І. Кон, Ф. Райс, Д. Фельдштейн, М. Тишкова; вивченням сутності явищ тривоги, тривожності та страху – З. Фрейд, В. Астапов [1], А. Прихожан [8], Л. Лепіхова та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що на сучасному етапі акцент у дослідженнях тривожності ставиться переважно на аналізі її як властивості особистості, яка виникає і розвивається в нестабільних умовах сьогодення.

Виклад матеріалу дослідження. У цілому тривожність необхідно розглядати як інтегративне особистісне явище, стале особистісне утворення; схильність індивіда до переживання тривоги, яка характеризується низьким порогом виникнення її реакції; стабільну індивідуальну властивість особистості. Виникнення тривожності зумовлене незадоволеністю основних потреб і переживань у зв'язку з цим, постійно діючих фрустраційних станів. Поведінкові вияви тривожності полягають у загальній дезорганізації діяльності, що порушує її спрямованість і продуктивність.

Тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що складається з підвищеної схильності відчувати занепокоєння в різних життєвих ситуа-

ціях, у тому числі й тих, об'єктивні характеристики яких цього не потребують. Тривожність характеризується двома видами проявів: психічними й фізіологічними. Виділяють два основних види тривожності. Ситуативна тривожність породжена деякою конкретною ситуацією, яка об'єктивно викликає занепокоєння. Даний стан виникає у будь-якої людини напередодні можливих неприємностей і життєвих ускладнень. Занепокоєння швидше має викликати зниження ситуативної тривожності, коли людина перед серйозними обставинами демонструє безпорадність і безвідповідальність, що частіше за все свідчить про інфантильність життєвої позиції.

Особистісна тривожність може мати свій оптимальний чи бажаний рівень (так звану корисну тривожність як необхідну умову активності особистості) або виступати як сигнал неадекватності реакцій суб'єкта стосовно ситуації. Отже, можна сказати, що особистісна тривожність – це інтегративна негативна індивідуальна властивість, що визначає схильність індивіда до суб'єктивного переживання таких емоційних станів, як страх, хвилювання, напруга. Вона виявляється у почутті невпевненості в собі, беззахисності, безпомічності, безсилля перед реальними об'єктивними чи уявними (суб'єктивними) зовнішніми чи внутрішніми факторами, які містять небезпеку і загрозу самооцінці, рівню домагань, задоволенню основних потреб тощо.

Тривожність поділяється по глибині проявів на високу та низьку. Висока тривожність припускає схильність до появи стану тривоги в людини в ситуаціях оцінки його компетентності. Особам із високими показниками тривожності варто формувати почуття впевненості в успіху. Їм необхідно зміщати акцент із зовнішньої вимогливості, категоричності й високої значущості при поставленні завдань на змістоє осмислення діяльності й конкретне планування, покрокове. Низька тривожність, навпаки, вимагає пробудження активності, підвищення уваги до мотивів діяльності й підвищення почуття відповідальності. Але іноді дуже низька тривожність у показниках тесту є результатом активного витіснення особистістю високої тривоги з метою показати себе в «кращому світлі».

Підвищена тривожність найчастіше виникає при впливові на людину стресів різного характеру і реалізується в результаті складної взаємодії когнітивних, афективних і поведінкових реакцій. Наявність тривоги в стані стресу пов'язана саме з чеканням небезпеки чи неприємності, з їхнім передчуттям. Тому тривога може виникнути не прямо в ситуації стресу, а до настання цих станів, випереджаючи їх. Тривожність як стан і є чеканням неприємностей. Однак тривога може бути різною, залежно від того, від кого суб'єкт очікує неприємності: від себе (своєї неспроможності), від об'єктивних обставин чи від інших людей.

З. Фрейд зазначає, що одна й та сама ситуація може викликати або тривогу, або страх залежно від того, чи є індивід спроможним боротися з небезпекою. Тривожність не можна ототожнювати зі страхом. Страх – це абсолютно самостійна, специфічна емоція, яка заслуговує виділення в окрему категорію. Розгляд страху як специфічної емоції дозволяє відокремити його від феномену тривоги. Тривога –

це комбінація, або патерн емоцій, а емоція страху – лише одна з них [4, с. 284].

К. Ізард вказує на те, що у кожного індивіда характер взаємодії афективних компонентів тривожності може варіювати. Наприклад, провідна складова страждання може в одних індивідів посилювати компонент тривоги, а в інших – компонент сорому. Велике різноманіття в динаміці емоцій робить задачу скрупульозного аналізу тривожності складною [5, с. 116].

Треба відмітити, що тривожність є перш за все емоційною похідною. Так у теорії диференційних емоцій К. Ізарда відмічено, що тривожність складається з домінуючої емоції страху і взаємодії страху з однією або кількома іншими фундаментальними емоціями, особливо зі співчуттям, гнівом, провинною, соромом чи інтересом. Тривожність як і депресія, може включати потребнісні стани і біохімічні фактори [5, с. 115].

На особливу увагу заслуговують дослідження А. Прихожан. На її думку, «тривожність як сигнал про небезпеку привертає увагу до можливих труднощів, перешкод перед досягненням цілей, дозволяє мобілізувати сили і тим самим досягти кращого результату» [8]. Це дозволяє зробити висновок, що нормальний (оптимальний) рівень тривожності є необхідним для ефективного пристосування до навколишньої дійсності (адаптивна тривога).

Якщо психологічний тест виявляє у випробуваного високий показник особистісної тривожності, то це дає підставу припускати в нього появу стану тривожності в різноманітних ситуаціях, і особливо, коли вони стосуються оцінки його компетенції й престижу [6].

У людини є два різних мотиви, функціонально пов'язаних із результатами діяльності. Це – мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі. Мотив досягнення як стійка характеристика особи розуміється як стійке прагнення зробити щось швидко і добре, досягти певного рівня в будь-якій справі.

Індивіди з високим рівнем тривожності емоційно гостріше, ніж з низьким рівнем тривожності, реагують на повідомлення про невдачу. Особистості з високим рівнем тривожності гірше, ніж із низьким рівнем тривожності, працюють у стресових ситуаціях або в умовах дефіциту часу, відведеного на рішення завдання. Острах невдачі – характерна риса працівників із високим рівнем тривожності. Цей острах у них домінує над прагненням до досягнення успіху. Мотивація досягнення успіхів переважає в працівників із низьким рівнем тривожності. Вона переважає побоювання можливої невдачі. А мотивація є дуже важливою у професійній діяльності.

Завищена вимогливість і висока мотивація на успіх може погано впливати на професійну діяльність, породжувати тривожність, утому та незадоволення результатами своєї роботи. Мотивація ж на уникнення невдачі істотно знижує результати діяльності у правоохоронців. Найоптимальнішою є адекватна мотивація, спрямована на досягнення успіху у своїй діяльності. Вона дає можливість свити перед собою реальні цілі і впевнено їх досягти.

Особистості з високим рівнем тривожності чутливіші до емоційного стресу, у них часто відзначаються емоційні порушення невротичного характеру. Тривожність безпосередньо пов'язана з ризиком за-

хворювання неврозом. Психологічна стійкість більшою мірою виражена у правоохоронців із низьким рівнем тривожності. Ці особи раціональніше й з меншою емоційною напругою здатні переборювати стресову ситуацію. Вони характеризуються вищою рухливістю психічних процесів, що вказує на ширші можливості адаптації. Для правоохоронців, тривожних, навпроти, типові ригідність особистісних якостей і психічних функцій, утруднення соціальних контактів, що перешкоджає реалізації раціональної й адекватної програми психічної адаптації. Стан стресу, що виникає в правоохоронців в екстремальних умовах, різко погіршує діяльність осіб зі слабкою нервовою системою, але не робить впливу на людей із сильною нервовою системою. Правоохоронці зі слабкою нервовою системою досягають вищих результатів у роботі.

Екстремальні умови повною мірою притаманні військовим професіям. Так, діяльність правоохоронців при виконанні службових обов'язків характеризується різкою зміною функціонального стану від монотонії й оперативного покою до екстремальних умов. Екстремальність зумовлена змістовими характеристиками діяльності (напругою, тривожністю, монотонністю, наявністю обмеженості інформації, яка змінюється інформаційним перевантаженням, порушенням ритмів роботи та відпочинку при виконанні навчально-бойових задач тощо). Наслідком впливу стрес-факторів різної інтенсивності при діяльності в екстремальних умовах є психічні стани майбутніх працівників, які можуть впливати на їх соціально-психологічну адаптацію позитивно або негативно.

Можемо узагальнити, що високий рівень тривожності характеризується: наявністю стійких мотивів у діяльності та задоволенням її результатами; стабільною наполегливістю в отриманні практичних навиків, умінь, досвіду роботи в екстремальних

умовах; активністю в службовій діяльності.

Для середнього рівня характерними є: наявність відносно стійких мотивів у діяльності та задоволення її результатами; в основному позитивні психічні стани правоохоронців; позитивною оцінкою професійних якостей; упевненість у роботі в екстремальних умовах; непостійна наполегливість і бажання отримати знання, навички та вміння для застосування їх на практиці; малоактивне ставлення до службової діяльності.

Низький рівень визначається: різноплановими мотивами в діяльності з частковим задоволенням її результатами; наявністю як позитивних, так і негативних психічних станів; середнім або високим рівнем тривожності; задовільною оцінкою професійних якостей; епізодичною наполегливістю в опануванні практичним досвідом роботи в екстремальних умовах; в основному пасивним ставленням до службової діяльності, низькою активністю в подоланні труднощів, що виникають; невпевненістю при роботі або прагненням від неї ухилитися.

Тривожність, із погляду Дж. Тейлора, лише «деяким чином пов'язана з емоційною чутливістю, яка у свою чергу визначає готовність до дії». Відповідно поставленим завданням для виявлення рівнів тривожності ми використовували методіку дослідження тривожності Дж. Тейлора та В. Норахідзе [9]. Ці методіки шкали тривожності використовувались разом для отримання найдостовірніших результатів та узагальненої картини рівнів тривожності у майбутніх працівників ОВС до роботи в екстремальних умовах. Дані отримані за допомогою цих методік дозволяють визначити рівень тривожності в професійній діяльності майбутніх працівників.

Аналіз результатів. Шкала брехні, введена В. Норахідзе в 1975 р., дозволяє судити про демонстративність і нещирість (табл. 1):

Таблиця 1

Показники рівня брехні майбутніх працівників (%)

Курс Осіб	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	К-сть осіб	%	К-сть осіб	%	К-сть осіб	%
I 34	29	85,29	2	5,88	3	8,82
II 32	23	71,87	4	12,5	5	15,62
III 42	34	80,95	4	9,52	4	9,52
IV 92	73	79,34	7	7,60	12	13,04

Було зроблене анкетування серед студентів 1–4 курсів (200 студентів денної форми навчання) Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

Для студентів як майбутніх працівників ОВС ха-

рактерні: низький, середній і високий рівні. Низький рівень шкали брехні переважає на всіх курсах, а це говорить про достовірність проведених вимірів серед майбутніх працівників органів внутрішніх справ (рис. 1):

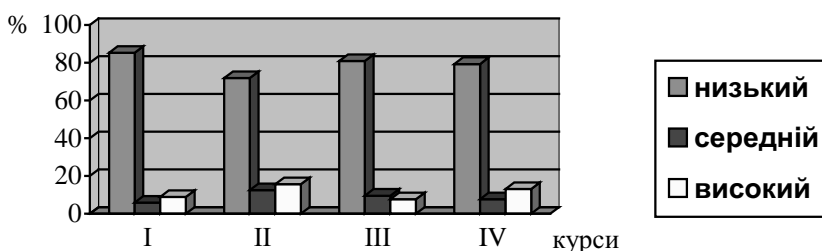

Рис. 1. Показники рівня брехні майбутніх працівників (%)

Із цими студентами було проведено анкетування за методикою Дж. Тейлора на визначення рівнів тривожності (табл. 2):

Таблиця 2

Показники рівня тривожності майбутніх працівників (%)

Курс Осіб	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	К-сть осіб	%	К-сть осіб	%	К-сть осіб	%
I 34	4	11,76	20	58,82	10	29,41
II 32	9	28,12	20	62,5	3	9,37
III 42	15	35,71	19	45,23	8	19,04
IV 92	37	40,21	37	40,21	18	19,56

Таким чином, проводячи аналіз отриманих даних, можна говорити, що серед студентів як майбутніх працівників ОВС виявлені високотривожні, середньотривожні і низькотривожні особистості. Низькотривожні характеризуються найменшою схильністю до психосоматичних проявів тривоги,

вони менш піддаються негативній дії стресу, врівноваженіші, за рахунок сильнішої нервової системи, характеризуються вищою спроможністю до адаптації в екстремальних умовах, ніж високотривожні (рис. 2):

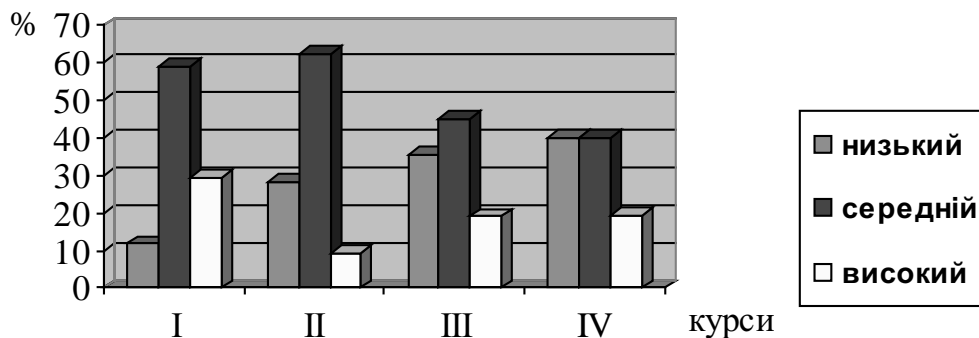

Рис. 2. Показники рівня тривожності у майбутніх працівників (%)

Це підтверджує наші припущення, що чим вище рівень тривожності у майбутніх працівників, тим нижча буде схильність до ризику, і навпаки: чим нижчий рівень тривожності, тим більшу схильність до ризику маємо.

Дані отримані за допомогою методики Дж. Тейлора показують активність особистості в колективі і процесі діяльності, визначають переважний вид занять, темп діяльності, легкість встановлення контактів, значна частина питань фактично торкається виявлення особливостей вегетативного реагування.

Висновки. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми тривожності особистості, можемо зробити висновок, що тривожність – це не одномірне явище, а сукупність психологічних явищ, що супроводжують тривожність і підкріплюють одне одного, тривалість яких залежить від зовнішніх умов і індивідуальних особливостей суб'єкта.

Проведення емпіричного дослідження та аналіз його результатів показав, що рівень тривожності майбутніх працівників ОВС, у загальному вигляді не перевищує норму. Лише третя частина досліджуваних продемонструвала високий рівень тривожності.

Явище тривожності – складний психологічний феномен. Вона виникає на ґрунті хитросплетіння емоційних процесів, є одночасно і станом, і властивістю особистості. Тривожність має отримувати як підвищені, так і занижені форми прояву. Дане явище переплітається з багатьма психічними станами і властивостями. Наша спеціальність формує такі професійні якості особистості, щоб вони могли керувати тривожністю. Від таких осіб можна чекати впевненості, надійності, стабільності, рішучості тощо, а тому, ми можемо бути впевненими в їхній професійній якості.

Література

1. Астапов В.М. Функциональный подход к изучению состояния тревоги / В.М. Астапов // Тревога и тревожность: хрестоматия [сост. и общ. ред. В.М. Астапова]. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – С. 151–160.
2. Бондаренко А.Ф. Психологические условия эффективной профессиональной адаптации психологов-початківців : автореф. дис. ... канд. психол. наук / А.Ф. Бондаренко. – К., 2004. – 22 с.
3. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А.Ф. Бондаренко. – К.: Укртехпресс, 1997. – 216 с.
4. Изард К. Психология эмоций [пер. с англ.] / К. Изард. – СПб., 1999. – 464 с.
5. Изард К. Страх и виды тревожности / К. Изард // Тревога и тревожность: хрестоматия [Сост. и общая редакция В.М. Астапова]. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – С. 104–117.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб., 2000. – 427 с.
7. Осипова А. А. Общая психокоррекция : учеб. пособие для студентов вузов / А.А. Осипова. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 512 с.
8. Прихожан А.М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст / А.М. Прихожан. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2009. – 192 с.
9. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2004. – 672 с.